

Wsparcie Unii Europejskiej dla krajów Europy Wschodniej i Azji Środkowej w ramach programu TACIS

Anna Zygierewicz, dr
Instytut Krajów Rozwijających Się WGiSR UW

1. Charakterystyka programu TACIS

Uruchomiony w 1991 roku przez Wspólnoty Europejskie program TACIS (*Technical Assistance for the Central Independent States*) miał na celu wspieranie transformacji ekonomicznej w 13 krajach Europy Wschodniej i Azji Środkowej: Armenii, Azerbejdżanie, Białorusi, Gruzji, Kazachstanie, Kirgistanie, Mołdowie, Mongolii, Rosji, Tadżykistanie, Turkmenistanie, Ukrainie i Uzbekistanie. Swoim zasięgiem program TACIS objął 285 milionów ludzi i 23 miliony metrów kwadratowych powierzchni.

W początkowym okresie program TACIS stanowił jedynie wsparcie udzielane w ramach pomocy technicznej. W ciągu blisko dwunastu lat funkcjonowania przekształcił się on jednak w złożony system współpracy, w tym także współpracy politycznej, poszczególnych krajów Europy Wschodniej i Azji Środkowej ze Wspólnotami Europejskimi. Za jeden z powodów takiego rozwoju programu można uznać proces rozszerzania Unii Europejskiej na wschód, a co za tym idzie konieczność sprostania nowym wyzwaniom, które stają przed oboma partnerami.

Przełomowy w rozwoju programu TACIS był 1999 rok, w którym weszło w życie kilka umów o partnerstwie i współpracy podpisanych między Wspólnotami Europejskimi i kilkoma krajami Europy Wschodniej i Azji Środkowej. Umowy te nadały kształt prawny stosunkom politycznym, ekonomicznym i handlowym Unii Europejskiej i krajów partnerskich. Każda umowa zastała zawarta na okres 10 lat. Głównym założeniem każdej z nich jest trwały rozwój kraju partnerskiego, utrzymanie w nim podstawowych praw i wolności oraz budowanie społeczeństwa demokratycznego. Unia Europejska podpisała także wspólną strategię dla Rosji (w czerwcu 1999 roku) i dla Ukrainy (w grudniu 1999 roku), swoich dwóch największych partnerów w tym regionie (współpraca z Rosją i Ukrainą pochłania ponad 70% budżetu programu TACIS), których głównym celem jest wzmocnienie kontaktów Unii Europejskiej i jej krajów członkowskich z oboma krajami Europy Wschodniej.

Ramy prawne „kompleksowemu” programowi TACIS dało Rozporządzenie Rady (*Council Regulation (EC, EURATOM) No 1279/96*) dotyczące zapewnienia pomocy krajom partnerskim z Europy Wschodniej i Azji Środkowej. Rozporządzenie to obowiązywało do dnia 31 grudnia 1999 roku. Nowe Rozporządzenie, określające ramy i zasady współpracy w latach 2000–2006, podpisane zostało dnia 29 grudnia 1999 roku (*Council Regulation (EC, EURATOM) No 99/2000*).

Zgodnie z artykułem 2 pkt. 4 Rozporządzenia Rady nr 99/2000 celem programu TACIS jest promocja współpracy między:

- krajami i regionami Europy Wschodniej i Azji Środkowej,
- krajami i regionami Europy Wschodniej i Azji Środkowej a Unią Europejską oraz jej krajami członkowskimi (w tym organami szczebla regionalnego),
- krajami i regionami Europy Wschodniej i Azji Środkowej a krajami i regionami Europy Środkowej (krajami kandydującymi do członkostwa w Unii Europejskiej).

Zgodnie z Anekssem II do Rozporządzenia Rady nr 99/2000 do dziedzin podlegających wsparciu w ramach programu TACIS zaliczone zostały:

1. Reformy instytucjonalne, prawne i administracyjne (w tym wspieranie reform administracji publicznej szczebla krajowego, regionalnego i lokalnego, wspieranie systemu szkoleń i dokształcania, wspieranie rozwoju systemu prawnego).
2. Sektor prywatny oraz rozwój ekonomiczny (w tym promocja małych i średnich przedsiębiorstw, wspieranie rozwoju sektora bankowego i finansowego, wspieranie procesu prywatyzacji).
3. Społeczne konsekwencje transformacji (w tym wspieranie reform systemu zdrowotnego, emerytalnego i opieki społecznej oraz urzędów pracy).
4. Rozwój infrastruktury (w tym wspieranie rozwoju infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej, wspieranie budowy rurociągów energetycznych i sieci transmisyjnej, wspieranie rozwoju sieci międzynarodowych).
5. Promocja ochrony środowiska (w tym rozwój polityki ochrony środowiska, promocja dostosowywania standardów krajowych do standardów Unii Europejskiej w zakresie ochrony środowiska, promocja właściwego wykorzystywania zasobów naturalnych).
6. Rozwój ekonomiki rolnictwa (w tym prywatyzacja ziemi uprawnej, promocja szkoleń).
7. Współpraca przygraniczna (w tym promocja wspólnych przygranicznych programów rozwoju).
8. Bezpieczeństwo nuklearne — w krajach, których to dotyczy (w tym promocja zasad Konwencji o bezpieczeństwie nuklearnym, zagospodarowanie odpadów radioaktywnych, współpraca z innymi programami Unii Europejskiej takimi jak inicjatywa G7/UE na rzecz zamknięcia elektrowni atomowej w Czarnobylu).

Dziedziny wspierane w ramach programu TACIS są tak zaprojektowane, aby uzupełniały się nawzajem. Dlatego też każdy kraj lub grupa krajów przygotowuje program wykorzystania funduszy pochodzących z programu TACIS obejmujący plan wsparcia dla co najwyżej trzech z wyżej wymienionych dziedzin. Kumulacja środków w poszczególnych dziedzinach sprzyja większemu ukierunkowaniu wsparcia, a tym samym przynosi większe korzyści we wspieranych dziedzinach.

Jeśli chodzi na przykład o pierwszą dziedzinę wspierania w programie TACIS, jaką jest reforma instytucjonalna, prawna i administracyjna, to główny nacisk został położony w krajach partnerskich na budowanie instytucji na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. Gwarantem funkcjonowania społeczeństwa demokratycznego może się stać jedynie sprawnie działający system prawny zapewniający funkcjonowanie rządów, instytucji oraz przestrzeganie praw człowieka. Kraje partnerskie działały wcześniej, opierając się na systemie prawnym dawnego Związku Radzieckiego, który m.in. uniemożliwiał funkcjonowanie społeczeństwa demokratycznego. Dlatego też w ramach programu TACIS wspierane było budowanie przez kraje partnerskie ich własnych systemów prawnych. Zapewnione zostały także m.in. szkolenia i spotkania z instytucjami partnerskimi w krajach członkowskich Unii Europejskiej, których celem było ułatwienie reform w krajach Europy Wschodniej i Azji Środkowej. Pomoc ukierunkowana została także na stworzenie niezbędnych warunków funkcjonowania przedsiębiorczości prywatnej, zarówno z kapitałem krajowym, jak i zagranicznym.

Jeśli chodzi o wsparcie procesu decyzyjnego w krajach partnerskich, to w ramach programu TACIS zapewnione zostały szkolenia dla wyższej rangi urzędników administracji rządowej, członków parlamentów, wyższego personelu banków centralnych oraz personelu innych instytucji ważnych w procesie decyzyjnym. Zostało wdrożonych ponad 200 projektów, które obejmowały m.in. wsparcie przygotowań do wstąpienia do Światowej Organizacji Handlu oraz wdrażanie „umów o partnerstwie i współpracy” poprzez wspieranie reform banków centralnych, reform polityki zagranicznej czy reform ekonomicznych, które wymuszały wprowadzanie w życie nowych regulacji prawnych.

Nie zapomniano także o kształceniu pracowników banków w zakresie nowych metod księgowania i kontroli oraz zabezpieczeń kontraktów z innymi bankami, także zagranicznymi. W Turkmenistanie na przykład w ramach programu TACIS wsparto kształcenie trenerów z Międzybankowego Centrum Kształcenia, które obecnie jest częścią banku centralnego. Ludzie ci uczą teraz wyższych urzędników banku centralnego i banków komercyjnych. Programem kształcenia zostanie objętych około 400 osób.

Pomoc w ramach programu TACIS przeznaczona została także na dostosowanie rynków pracy do wymogów wolnego rynku. Pomoc oraz doradztwo, którego celem było wsparcie wdrożenia nowego prawa oraz mechanizmów funk-

cjonowania rynku pracy, otrzymały między innym ministerstwa, organizacje pracodawców i związki zawodowe.

Wsparcie przeznaczone zostało także na stworzenie programu miast bliźniaczych (*TACIS Twinning City Programme*), które skupiło władze lokalne i regionalne z krajów Unii Europejskiej oraz Europy Wschodniej i Azji Środkowej. Zaangażowanie władz lokalnych i regionalnych w program zmierza do poprawy zarządzania i zapewnienia demokratycznego funkcjonowania administracji tych szczebli. Głównymi obszarami współpracy są: rozwój ekonomiczny, ochrona środowiska, polityka społeczna i administracja publiczna. Przykładem współdziałania miast bliźniaczych może być fińskie miasto Kajani i rosyjskie miasto Segesza, które współpracowały w zakresie zagospodarowania odpadów, czy niemieckie miasto Mittweida i mongolskie miasto Chuvsgul Aimag, które wypracowywały plan trwałego rozwoju turystyki, a także angielskie miasto Bristol współpracujące z gruzińskim miastem Tbilisi w zakresie zmniejszenia poziomu zanieczyszczenia powietrza. Wiele kontaktów nawiązanych w ramach tego programu przerodziło się w długotrwałą współpracę pomiędzy miastami partnerskimi, angażując w ten proces także innych partnerów, takich jak np. izby handlowe, szkoły, uniwersytety, organizacje pozarządowe czy stowarzyszenia biznesowe i kulturalne. Lokalny charakter wielu projektów realizowanych w ramach *TACIS Twinning City Programme* (np. reorganizacja władz lokalnych, tworzenie punktów informacyjnych dla obywateli, tworzenie centrów kryzysowych dla rodzin, testowanie nowych ujęć wody, przetwarzanie odpadów przydomowych) spowodował, iż miały one ogromny i bezpośredni wpływ na uczestniczące w nim społeczności lokalne.

Pomoc w ramach programu TACIS przeznaczona została także na reformowanie instytucji mających wpływ na tworzenie się nowoczesnych społeczeństw. Wsparcie otrzymały reformy systemu społecznego i zdrowotnego, tworzenie organizacji pozarządowych, czy reformy edukacji, w tym systemu szkolnictwa wyższego (m.in. w ramach programu *Tempus*). W ramach współpracy z Europejską Fundacją Szkolenia z Turynu analizowany był system kształcenia zawodowego oraz zmiany zachodzące na rynku pracy. Wsparciem w ramach programu TACIS objęta została także reforma mediów prowadząca do zagwarantowania ich wolności.

Jeśli chodzi o wsparcie sektora rolniczego, to jest ono bardzo ważne, między innymi z tego powodu, że jest to główny sektor gospodarki narodowej we wszystkich niemal krajach partnerskich, a jego reformowanie, prywatyzacja i restrukturyzacja napotyka wiele trudności. Działania programu TACIS w sektorze rolniczym są różne ze względu na specyfikę sektorów rolniczych w poszczególnych regionach Europy Wschodniej i Azji Środkowej. W Rosji, na przykład, w początkowym okresie obowiązywania program TACIS mógł być wdrażany jedynie na poziomie regionalnym w postaci programów pilotażowych. Jednak w 1999 roku Rosja zgodziła się na przyjęcie do Ministerstwa Rolnictwa grupy doradczej w zakresie reform w sektorze rolniczym. W Moł-

dowie i na Kaukazie napotkano większe przyzwolenie władz krajowych na proces reformowania sektora rolniczego, a reformy tego sektora są już bardzo zaawansowane. Wsparcie w ramach programu TACIS skierowane jest tam obecnie na budowanie instytucji, np. instytucji kredytujących rolnictwo.

W latach 1991–1999 pomoc w ramach programu TACIS została przyznana krajom partnerskim na wsparcie w poszczególnych dziedzinach w następujących proporcjach: bezpieczeństwo nuklearne i ochrona środowiska (20%), restrukturyzacja państwowego sektora przemysłu oraz rozwój sektora prywatnego (14%), reforma administracji państwowej, reformy systemu opieki społecznej i systemu szkolnictwa (15%), rolnictwo i wyżywienie (8%), energia (9%), transport (7%), telekomunikacja (1%), doradztwo i małe projekty (6%), inne, np. programy demokratyzacji społeczeństw (6%), obsługa i koordynacja wykorzystania funduszy programu TACIS (14%).

Pomoc w ramach programu TACIS udzielana jest na podstawie przedstawianych przez kraje Europy Wschodniej i Azji Środkowej następujących typów programów:

1. **Programy krajowe**, na które składają się: programy wskazujące (*Indicative Programme*) obejmujące okres 3–4 lat, w których określone zostają priorytety i obszary wsparcia oraz — przygotowywane na podstawie programów wskazujących — roczne (w przypadku Rosji i Ukrainy) i dwuletnie (w przypadku pozostałych krajów) programy działania (*Action Programme*) prezentujące projekty do finansowania z programu TACIS oraz posiadane fundusze własne na ich współfinansowanie.
2. **Programy regionalne**, które przygotowywane są przez kilka krajów i dotyczą dwóch dziedzin: ochrony środowiska oraz rozwoju sieci transportowych i telekomunikacyjnych. W ramach programów regionalnych realizowane są także programy typu *cross-border* mające na celu promocję współpracy i rozwój powiązań między sąsiadującymi regionami w różnych krajach. Programy regionalne oparte są na wspomnianych w punkcie 1. programach wskazujących i programach działania.
3. **Programy małych projektów**. Finansowaniu w ramach programu TACIS może podlegać określona liczba małych projektów obejmujących np. doradztwo dla rządów w zakresie regulacji handlowych, szkolnictwa wyższego i przyciąganie inwestorów z krajów Unii Europejskiej.

Zgodnie z nowym Rozporządzeniem Rady Nr 99/2000 projekty muszą opiewać na sumę minimum 2 milionów euro w przypadku Rosji i Ukrainy oraz 1 miliona euro w przypadku pozostałych krajów. Muszą też one realizować cele określone w umowach o partnerstwie i współpracy, czyli wspomnianych wcześniej umowach bilateralnych podpisanych przez Unię Europejską i poszczególne kraje partnerskie.

Jeśli chodzi o wykorzystanie pomocy w ramach programu TACIS (w ramach programów krajowych) w latach 1991–1999, to największa jej część przypadła w udziale Rosji (53%). Drugim największym odbiorcą pomocy była Ukraina (19,2%). Inne państwa uzyskały znacząco mniejszą pomoc: Armenia

(2,5%), Azerbejdżan (3,6%), Białoruś (2,3%), Gruzja (2,7%), Kazachstan (4,7%), Kirgistan (2,1%), Mołdowa (2,6%), Mongolia (1,2%), Tadżykistan (0,3%), Turkmenistan (1,7%) i Uzbekistan (4,3%). Alokację funduszy programu TACIS w poszczególnych latach na poszczególne kraje oraz programy ponadnarodowe przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1.

Alokacja funduszy programu TACIS w latach 1991–1999 (w milionach euro)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Ogółem
Armenia	2,3	9,8	17,0	0,0	6,0	14,0	0,0	10,0	0,0	59,1
Azerbejdżan	0,4	12,5	8,0	8,0	6,0	16,0	0,0	26,8	9,5	87,2
Białoruś	8,9	14,6	9,0	7,0	12,0	0,0	5,0	0,0	0,0	56,5
Gruzja	5,0	9,0	6,0	8,0	6,0	16,0	0,0	16,0	0,0	66,0
Kazachstan	7,7	20,6	14,0	14,0	15,0	0,0	24,0	0,0	16,6	111,9
Kirgistan	0,7	9,2	10,0	0,0	8,0	0,0	13,0	0,0	8,6	49,5
Mołdowa	1,1	9,0	0,0	10,0	9,0	0,0	18,0	0,0	14,7	61,8
Mongolia	0,0	0,0	0,0	8,0	0,0	9,5	0,0	11,0	0,0	28,5
Rosja	212,0	111,0	160,8	150,0	161,2	133,0	132,9	139,7	73,5	1274,0
Tadżykistan	0,0	0,0	0,0	4,0	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,0
Turkmenistan	0,9	8,8	0,0	8,0	4,0	0,0	11,5	0,0	6,7	39,9
Ukraina	28,7	48,3	43,3	50,5	72,5	76,0	59,0	44,0	38,6	460,9
Uzbekistan	1,7	18,8	0,0	15,0	10,0	28,0	0,0	29,0	0,0	102,5
Programy regionalne	106,0	88,6	172,0	131,5	124,5	152,0	135,0	155,8	129,4	1195,0
Koordinacja wsparcia	0,0	34,9	21,0	24,7	40,0	43,0	37,0	43,0	64,4	308,0
Małe projekty	6,2	24,0	11,1	21,0	23,0	37,5	34,5	31,9	65,6	254,8
Inne	0,0	0,0	0,0	10,0	10,0	11,0	11,9	0,0	0,0	42,9
Ogółem	381,6	419,1	472,2	469,7	511,2	536	481,8	507,2	427,6	4206,0

Źródło: dane Komisji Europejskiej.

Ze względu na fakt, że Rosja i Ukraina są głównymi beneficjentami programu TACIS, im chciałabym poświęcić więcej uwagi, analizując programy realizowane w tych właśnie krajach.

2. Wsparcie Unii Europejskiej dla Rosji

Od 1991 roku w ramach programu TACIS wspierane są w Rosji reformy ekonomiczne i polityczne zmierzające do demokratyzacji kraju. Wsparciem objęte są przede wszystkim reformy administracyjne, instytucjonalne i legislacyjne, włączając w to rozwój niezależnych mediów oraz budowanie społeczeństwa

czeństwa obywatelskiego. Wspierana jest także reforma systemu bankowego i finansowego. Udzielana przez Unię Europejską pomoc ma na celu ułatwienie wdrażania założeń podpisanej z Rosją umowy o partnerstwie i współpracy, a także w dalszej perspektywie przystąpienie Rosji do Światowej Organizacji Handlu.

Zgodnie z dokonaną oceną, wykorzystanie pomocy z programu TACIS było w Rosji zróżnicowane. Z jednej strony, za sukces uznać można wdrażanie projektów, z drugiej jednak — niewielkie zmiany nastąpiły w zakresie regulacji i polityk. Bardzo często pozytywny efekt obserwowany na poziomie pilotażowym, w regionach, przedsiębiorstwach czy instytucjach, nie przekładał się na zasadnicze reformy systemowe. Dotyczyło to szczególnie sektora rolnego i energetycznego. Mimo iż tysiące firm skorzystało z pomocy, dostosowując się do wymogów wolnego rynku, ogólny klimat dla przedsiębiorczości nie zmienił się zasadniczo. Raporty podkreślają jednak znaczący rozwój zasobów ludzkich spowodowany poprawą poziomu szkolnictwa wyższego oraz poziomu administracji publicznej. Niestety niższe od oczekiwanych były rezultaty wsparcia reformy sektora społecznego. Pozytywny efekt przyniosło jednak Rosji bardzo dobre zaplanowanie wykorzystania pomocy z programu TACIS, które zakładało uzupełnianie się pomocy pochodzącej ze wszystkich programów pomocowych, z których korzystała Rosja, np. z programu *Tempus* czy programu miast bliźniaczych *TACIS Twinning City Programme*. Znaczenie działań realizowanych w ramach programu TACIS można było obserwować w 1999 roku, kiedy to duża część pieniędzy pochodzących z tego programu została przeznaczona na wsparcie sektora bankowego i finansowego dotkniętego rok wcześniej kryzysem.

Stosunki między Unią Europejską i Rosją uległy zasadniczemu zacieśnieniu w drugiej połowie lat 90., w wyniku podpisania dnia 1 grudnia 1997 roku umowy o partnerstwie i współpracy oraz przyjęcia w czerwcu 1999 roku wspólnej strategii Unii Europejskiej dla Rosji, pierwszej tego typu strategii przyjętej na mocy Traktatu o Unii Europejskiej. Tak więc lata 2000–2003 zapowiadają się być jak dotąd najważniejszym okresem w rozwoju stosunków między Unią Europejską i Rosją.

Dnia 28 stycznia 2002 roku został przyjęty w Brukseli roboczy plan wdrażania ogólnej strategii dla Rosji, w którym to planie szczególny nacisk został położony na:

1. Wzmocnienie demokracji, zasad prawa i instytucji publicznych w Rosji.
2. Wsparcie reform ekonomicznych i społecznych poprzez włączanie Rosji do wspólnej europejskiej strefy ekonomicznej.
3. Poszukiwanie dróg współpracy antyterrorystycznej i rozwój współpracy w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych.
4. Wejście na drogę dialogu politycznego i współpracy w zakresie bezpieczeństwa, zapobiegania konfliktom i zarządzania kryzysowego.
5. Rozwój współpracy na rzecz rozbrojenia.

6. Kontynuacja dialogu na temat Obwodu Kaliningradzkiego po rozszerzeniu Unii Europejskiej.
7. Promowanie dialogu i współpracy w zakresie ochrony środowiska, energii i bezpieczeństwa nuklearnego.
8. Stała koordynacja działań podejmowanych przez Unię Europejską i jej kraje członkowskie w celu zapewnienia konsekwencji i efektywności działań Unii Europejskiej dotyczących Rosji.

Rosyjski *Indicative Programme* przygotowany na lata 2000–2003 zakłada wsparcie dla takich obszarów jak:

1. Wsparcie reform instytucjonalnych, prawnych i administracyjnych zmierzających do wzmocnienia roli prawa poprzez rozwój sprawnie działających instytucji oraz efektywnie działającego systemu prawodawczego, wykonawczego i sądowiczego. Od roli prawa w Rosji zależeć będzie przestrzeganie fundamentalnych praw i wolności. Reformy systemu prawodawstwa na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym zmierzają do dostosowania go do wymogów funkcjonowania gospodarki rynkowej. Celem jest także dostosowanie norm obowiązujących w Rosji do norm przyjętych na rynkach światowych, np. wyznaczonych przez Światową Organizację Handlu, co ma pomóc w promowaniu Rosji na rynkach światowych. Wsparcie przyjmie także charakter szkoleń z zakresu zwalczania zorganizowanej przestępczości kryminalnej i gospodarczej, w tym korupcji, prania brudnych pieniędzy, handlu ludźmi oraz handlu narkotykami.
2. Wsparcie sektora prywatnego i rozwoju ekonomicznego, które ma na celu doprowadzenie do wzrostu ekonomicznego i tworzenia nowych miejsc pracy poprzez np. rozwój infrastruktury rynkowej, ułatwianie dostępu do kredytów na tworzenie nowych miejsc pracy (poprzez m.in. reformę sektora bankowego), promowanie klimatu sprzyjającego przedsiębiorczości, handlowi i inwestycjom oraz wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.
3. Redukowanie społecznych skutków transformacji poprzez wsparcie reformy systemu społecznego (włączając w to system ochrony zdrowia), a także rozwój systemu kształcenia i przekwalifikowywania zawodowego osób bezrobotnych lub zagrożonych zwolnieniem z pracy.

Obszary te zostały wybrane spośród zaproponowanych w Rozporządzeniu możliwych obszarów wsparcia. Rosja otrzymuje także wsparcie w ramach programów skierowanych na poprawę bezpieczeństwa nuklearnego, o czym piszę obszerniej w dalszej części opracowania.

3. Wsparcie Unii Europejskiej dla Ukrainy

Polityka współpracy Unii Europejskiej z Ukrainą została określona w ogólnej strategii Komisji Europejskiej dla Ukrainy i była wyrazem uznania dla proeuropejskiej polityki Ukrainy. Podkreślony w niej został m.in. wkład Ukrainy w utrzymanie pokoju w regionie oraz politykę Ukrainy zmierzającą do rozbrojenia nuklearnego.

Za cele strategiczne współpracy z Ukrainą Unia Europejska uznała:

1. Współpracę na rzecz tworzenia na Ukrainie państwa otwartego i demokratycznego, rządzonego zgodnie z zasadami prawa oraz gospodarki rynkowej dla dobra jej obywateli.
2. Współpracę z Ukrainą na rzecz zachowania bezpieczeństwa w Europie i poza nią (Ukraina współpracuje między innymi z NATO, z Rosją, z Polską, z krajami bałtyckimi i z grupą GUUAM — Gruzja, Ukraina, Uzbekistan, Azerbejdżan, Mołdowa) oraz współpracę na rzecz pokonywania wyzwań pojawiających się na kontynencie.
3. Zwiększanie współpracy ekonomicznej, politycznej i kulturalnej z Ukrainą, jak również w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych.

Unia Europejska zakłada, że w celu zapewnienia prawidłowej transformacji politycznej i ekonomicznej na Ukrainie współpraca powinna się rozwijać na trzech poziomach: krajowym, regionalnym i lokalnym. Jeśli chodzi o wsparcie w sferze ekonomicznej, to w dłuższej perspektywie zmierza ono do dostosowania gospodarki Ukrainy do wymogów stawianych przez Światową Organizacją Handlu, a po dostosowaniu się do tych wymogów, także ewentualne stworzenie strefy wolnego handlu między Unią Europejską i Ukrainą.

Wsparcie Unii Europejskiej skierowane jest także na zacieśnianie stosunków między instytucjami publicznymi, społeczeństwami obywatelskimi i organizacjami pozarządowymi z Ukrainy i z krajów Unii Europejskiej poprzez: m.in. promowanie wymiany w zakresie nauki i kształcenia między szkołami, uniwersytetami i instytucjami naukowo-badawczymi, a także promowanie programów bliźniaczych między administracją szczebla krajowego, regionalnego i lokalnego oraz organizacjami pozarządowymi, związkami zawodowymi i mediami.

W latach 1996–1999 największa część pomocy pochodzącej z programu TACIS skierowana została na trzy obszary: reforma i rozwój instytucjonalny, reformy ekonomiczne i rozwój sektora prywatnego oraz energia i środowisko. Jeśli chodzi o efekty, jaki przyniosło wsparcie, to okazały się one zróżnicowane. Z jednej strony, ukierunkowanie pomocy na trzy wybrane sektory było z założenia logiczne, gdyż umożliwiała całościowe ich wsparcie, z drugiej jednak — inne sektory nie otrzymały wsparcia, a tym samym ich reformowanie pozostało w tyle. Dotyczyło to szczególnie rozwoju przedsiębiorczości i rozwoju sektora rolnego.

Obok programu krajowego Ukraina w latach 1996–1999 korzystała z pomocy w ramach programów wielonarodowych i tematycznych takich jak: bezpieczeństwo nuklearne czy *cross-border*. W ramach pomocy na rzecz bezpieczeństwa nuklearnego w latach 1996–1999 Ukraina otrzymała 370 milionów euro pomocy, z czego 210 milionów euro stanowił grant dla elektrowni atomowej w Czarnobyli. Warto w tym miejscu dodać, że Ukraina otrzymała dodatkowo 60 milionów euro na badanie skutków awarii w elektrowni atomowej w Czarnobyli w 1986 roku. W ramach programu *cross-border* Ukraina otrzymała 23 miliony euro pomocy, która skierowana została m.in. na modernizację przejść gra-

nicznych z Polską i Węgrami. Ukraina otrzymała także duże wsparcie w ramach programu INOGATE (*Inter-State Oil and Gas Transport to Europe*), które zostało skierowane na rozwój sieci energetycznych. A od 1997 roku Ukraina jest także beneficjentem programu Korytarz Transportowy Europa-Kaukaz-Azja (*TRACECA*).

Wspólna strategia Unii Europejskiej dla Ukrainy została przyjęta w Helsinkach w 1999 roku. Za trzy jej najważniejsze cele uznano:

1. Wsparcie demokratycznego i ekonomicznego procesu transformacji na Ukrainie.
2. Wspólne działania w sytuacjach pojawiających się nowych wyzwań (np. w zakresie bezpieczeństwa i stabilizacji w Europie, w zakresie ochrony środowiska, w zakresie bezpieczeństwa energetycznego i nuklearnego).
3. Zacieśnianie współpracy między Unią Europejską i Ukrainą w świetle procesu rozszerzania Unii Europejskiej, m.in. poprzez wspieranie Ukrainy w jej dążeniach do integracji z gospodarką europejską i światową oraz wspólne działania w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych.

W celu realizacji postanowień wspólnej strategii Unii Europejskiej dla Ukrainy pomoc w ramach programu TACIS dla Ukrainy w latach 2000–2006 (z budżetem na lata 2000–2003 w wysokości 200 milionów euro) przyniesie wsparcie następującym obszarom:

1. Reformy instytucjonalne, administracyjne i prawne (co oznacza wsparcie systemu prawnego, poprawę administracji państwowej oraz sektora usług publicznych na poziomie krajowym i lokalnym, a także wsparcie procesu tworzenia się społeczeństwa obywatelskiego, w tym także pomoc dla organizacji pozarządowych oraz sektora edukacji i szkolnictwa).
2. Sektor prywatny i rozwój ekonomiczny (pomoc skierowana zostanie na rozwój przedsiębiorczości, poprzez wsparcie procesu prywatyzacji i restrukturyzacji, wsparcie małych i średnich przedsiębiorstw, reformę rolnictwa i reformę systemu energetycznego, wsparcie sektora finansowego).
3. Społeczne konsekwencje transformacji (co oznacza wsparcie reformy systemu zdrowotnego i rozwój rynku pracy, który umożliwiłby zmniejszanie poziomu bezrobocia).

4. Wsparcie Unii Europejskiej w ramach współpracy regionalnej

Od 1992 (od kiedy rozpoczęto realizować w ramach programu TASIC programy międzynarodowej współpracy regionalnej dla regionu Europy Wschodniej i Azji Środkowej) do 2000 roku zostało zrealizowanych ponad 100 projektów na łączną kwotę około 400 milionów euro. W pierwszej fazie (1992–1995) współpracą objęte były: budowa i rozwój sieci, ochrona środowiska, rozwój przedsiębiorczości, zasoby ludzkie, usługi finansowe, rolnictwo oraz doradztwo prawne i programowe. Od 1996 roku skoncentrowano się tylko na 3 obsza-

rach: sieci, ochrona środowiska oraz wymiar sprawiedliwości i sprawy wewnętrzne. Zmniejszono także liczby akceptowanych projektów z 25 w 1995 roku do 7–10 rocznie w latach 1996–2000. Poniższa tabela przedstawia dotychczasowy rozkład pomocy na poszczególne sektory.

Tabela. 2.

Rozkład pomocy na poszczególne sektory w ramach współpracy regionalnej (w milionach euro)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Ogółem	Ogółem (w %)
Sieci	11,5	20,0	10,0	14,0	27,5	22,5	26,8	19,0	22,5	173,8	42,5
Ochrona środowiska	4,0	12,0	0,0	12,0	12,5	12,0	10,5	8,5	11,0	82,5	20,2
Wymiar sprawiedliwości i spraw wewnętrznych	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	3,0	3,0	3,5	7,0	17,0	4,2
Rozwój przedsiębiorczości	4,0	15,0	5,0	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	28,0	6,8
Zasoby ludzkie i usługi finansowe	7,5	20,0	17,0	23,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	67,5	16,5
Inne	1,63	5,0	15,0	12,5	1,5	2,5	1,7	0,0	0,5	40,33	9,9
Ogółem	28,6	72,0	47,0	65,5	42,0	40,0	42,0	31,0	41,0	409,1	100

Źródło: dane Komisji Europejskiej.

Także w latach 2002–2003 obszarami wsparcia będą sieci, ochrona środowiska, wymiar sprawiedliwości i sprawy wewnętrzne. Budżet w latach 2002–2003 w zakresie ochrony środowiska wyniesie 21 milionów euro, w zakresie sieci — 26 milionów euro, a w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych — 20 milionów euro.

W zakresie ochrony środowiska główny nacisk kładziony jest na rozwój polityki i wzmacnianie roli społeczeństwa obywatelskiego (np. rozwój organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną środowiska), globalne wyzwania związane ze środowiskiem (takie jak np. zmiany klimatyczne i gospodarka wodna) oraz problemy mórz regionalnych (Morze Czarne, Morze Kaspijskie i Morze Aralskie). W ramach programu TACIS wsparte zostało przygotowywanie narodowych programów na rzecz ochrony środowiska w kilku krajach Europy Wschodniej.

W zakresie sieci główny nacisk zostanie położony na:

- rozwój telekomunikacji, usług pocztowych i społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój sieci energetycznych (głównie program INOGATE, którego celem jest różnicowanie geograficzne źródeł energii dostarczanej do Unii Euro-

pejskiej z Rosji, basenu Morza Kaspijskiego i Azji Środkowej, ze względu na proces rozszerzenia Unii Europejskiej),

- rozwój sieci transportowych (przede wszystkim TRACECA, korytarz transportowy Europa–Kaukaz–Azja prowadzący z Azji Środkowej przez Kaukaz do Morza Czarnego i dalej do Europy Zachodniej).

W zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych główny nacisk zostanie położony na rozwiązywanie problemu migracji (z Azji i Afryki), zwalczanie przemytu narkotyków (przede wszystkim pochodzących z Afganistanu), przeciwdziałanie handlowi ludźmi (przede wszystkim handel kobietami i dziećmi, które następnie wykorzystywane są seksualnie) oraz podejmowanie środków przeciwdziałających korupcji.

5. Wsparcie Unii Europejskiej w ramach współpracy przygranicznej

Wsparcie w ramach programu współpracy przygranicznej (*Cross-border Cooperation Programme* — CBC) przeznaczone jest dla czterech krajów regionu Europy Wschodniej i Azji Środkowej: Białorusi, Mołdowy, Rosji i Ukrainy. Pomoc w ramach programu TACIS CBC stanowi inną pozycję w budżecie niż pozostałe części programu TACIS i przyznawana jest na podstawie umów o partnerstwie i współpracy podpisanych przez Unię Europejską z Białorusią, Mołdową, Rosją i Ukrainą, Wspólnej Strategii Unii Europejskiej dla Rosji i Ukrainy oraz Rozporządzenia Rady (EC, EURATOM) nr 99/2000.

Nie można nie zauważyć geograficznego wymiaru wsparcia w ramach programu TACIS CBC. Pokrywa się on z obszarami wsparcia Unii Europejskiej w ramach planu działania dla Obszarów Północnych oraz inicjatyw regionalnych, takich jak Konwencja Morza Czarnego lub Obszar Współpracy Regionalnej Morza Bałtyckiego i Morza Barentsa. Jeśli chodzi o wymiar geopolityczny, to program ten dotyczy granic lądowych Rosji i Finlandii, granicy morskiej ze Szwecją, Danią i częścią północnych Niemiec oraz z krajami Europy Środkowo-Wschodniej.

Głównymi celami programu są między innymi:

1. Wspieranie regionów przygranicznych w rozwiązywaniu ich specyficznych problemów.
2. Zachęcanie do rozbudowy sieci infrastrukturalnych po obu stronach granicy.
3. Przyspieszanie procesów transformacji w nowo wyzwolonych krajach poprzez rozwój współpracy przygranicznej z krajami członkowskimi Unii Europejskiej oraz z krajami Europy Środkowo-Wschodniej, a więc krajami kandydującymi do członkostwa w Unii Europejskiej.
4. Redukowanie ryzyka skażenia środowiska na obszarach przygranicznych.

Cele te realizowane są poprzez rozwój sieci infrastrukturalnej (m.in. energetycznej, telekomunikacyjnej, transportowej), promocję ochrony środowis-

ka oraz zarządzanie zasobami naturalnymi, a także wsparcie sektora prywatnego i rozwoju ekonomicznego.

W latach 1996–1999, w ramach programu TACIS CBC zostało przyznanych 110 milionów euro. Ponad połowa tej sumy została wydana na finansowanie projektów w północno-zachodniej Rosji (włączając w to Kaliningrad, który ze względu na swoje specyficzne położenie staje się niejako „projektem pilotażowym” współpracy regionalnej z Unią Europejską). Ukraina była drugim co do wielkości beneficjentem programu *cross-border*, wykorzystując ponad 20% przyznanej pomocy. Białoruś i Mołdowa wykorzystały po około 10% przyznanych funduszy.

W ramach programu TACIS CBC wspierane są głównie duże projekty o wartości przekraczającej 1 milion euro. Wspierane są także małe projekty, pod warunkiem jednak, iż mają na celu wspomaganie wdrażania dużych projektów. Wsparcie projektów w ramach programu *cross-border* uzupełnia się ze wsparciem udzielonym w ramach innych programów, jak na przykład programem INTERREG (na obszarach graniczących z krajami członkowskimi Unii Europejskiej), programem ISPA i PHARE (na obszarach graniczących z krajami kandydującymi). Planuje się także wdrażanie programów opartych na doświadczeniach krajów kandydujących z programami PHARE Twinning, które obejmują zaangażowanie doradców przedakcesyjnych pochodzących z krajów Unii Europejskiej.

W zakresie projektów infrastrukturalnych od 1996 roku, czyli od kiedy uruchomiony został program TACIS CBC, wsparciem objęte były głównie projekty dotyczące modernizacji istniejących i budowy nowych przejść granicznych oraz budowy związanej z nimi infrastruktury, takiej jak drogi czy mosty. Rozwój sieci infrastrukturalnej ma także się przyczynić do rozwoju ekonomicznego regionów przygranicznych poprzez ułatwienie handlu między tymi regionami. W zakresie ochrony środowiska w 2000 roku największym projektem była modernizacja zakładu oczyszczania ścieków w 23-tysięcznym mieście Sortawala położonym nad Jeziorem Ładoga. A w ramach wspierania sektora prywatnego oraz rozwoju ekonomicznego w 2000 roku najważniejszym projektem był rozwój współpracy między dwoma miastami przygranicznymi Ungheni w Mołdowie i Iasi w Rumunii, w który to projekt zostały zaangażowane władze lokalne i krajowe obu państw.

Budżet programu TACIS CBS w latach 2000–2003 wyniesie około 30 milionów euro rocznie (w 1999 roku budżet programu wynosił 20 milionów euro). Jeśli chodzi o podział funduszy programu na poszczególne cele, to proporcje te są następujące: rozwój sieci infrastrukturalnej (w tym m.in. sieci komunikacyjnej, energetycznej, telekomunikacyjnej) — 40–50%, promocja ochrony środowiska oraz zarządzania zasobami naturalnymi — 15–25%, wsparcie sektora prywatnego oraz rozwoju ekonomicznego — 15–25%, małe projekty — 15–25%.

6. Wsparcie Unii Europejskiej na rzecz bezpieczeństwa nuklearnego

Od wybuchu w elektrowni atomowej w Czarnobylu na Ukrainie w kwietniu 1986 roku międzynarodowa opinia publiczna skierowała swoje zainteresowanie na poprawę bezpieczeństwa nuklearnego w tym regionie świata, m.in. ze względu na to, że promieniowanie radioaktywne po wybuchu objęło dużą część Europy. Strategią prowadzącą do osiągnięcia tego celu było wsparcie 10 krajów Europy Wschodniej i Azji Środkowej w zakresie tworzenia niezależnych i kompetentnych władz odpowiedzialnych za bezpieczeństwo nuklearne, a także wspieranie systematycznej modernizacji tego sektora np. przez wymianę starych reaktorów.

W latach 1991–1999 Unia Europejska przeznaczyła 721 milionów euro na rzecz poprawy bezpieczeństwa nuklearnego w byłych republikach radzieckich. Jednym z najważniejszych celów programu TACIS było rozwiązanie problemu elektrowni atomowej w Czarnobylu. Wsparcie uzyskały także instytucje odpowiedzialne za regulacje dotyczące bezpieczeństwa nuklearnego. W tym czasie sfinansowanych zostało 650 projektów, 450 projektów jest w fazie realizacji, a kolejnych 200 projektów czeka na akceptację. Dotychczasowe projekty były realizowane na podstawie pożyczek udzielanych w ramach EURATOM-u, programów małych grantów oraz wsparcia Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju.

Od dnia eksplozji atomowej w Czarnobylu w 1986 roku Unia Europejska udziela wsparcia związanym z nim projektom. Wsparcie zostało udzielone w trzech obszarach:

1. **O s ł o n a**: 5 milionów euro zostało przeznaczonych na rozwój planu osłonowego, który ma na celu budowę nowej osłony („sarkofagu”) dla zniszczonego w czasie wybuchu działu 4, a 195 milionów euro zostało przeznaczonych na Czarnobylski Fundusz Osłonowy zarządzany przez Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (wkład do tego funduszu wnoszą także poszczególne państwa, np. kraje Unii Europejskiej w latach 1997–2000 wniosły do niego 203 miliony euro, Stany Zjednoczone wniosły 155 milionów euro, Ukraina 45 milionów euro, Japonia 44 miliony euro, Kanada 32 miliony euro, a Polska 3 miliony euro).
2. **S z a c o w a n i e s t r a t**: 60 milionów euro zostało przeznaczonych na finansowanie ponad 100 projektów badawczych oceniających wpływ wybuchu na skażenie środowiska i problemy zdrowotne. Pieniądze na ten cel pochodziły głównie z linii budżetowej Unii Europejskiej przeznaczonej na badania i rozwój oraz na ochronę środowiska.
3. **Z a m y k a n i e**: 47 milionów euro zostało przekazanych władzom Ukrainy na opracowanie planu zamknięcia elektrowni atomowej w Czarnobylu, 35 milionów euro zostało przeznaczonych na projekty zastąpienia elektrowni atomowej, 3,5 miliona euro zostało przeznaczone na stworzenie alternatywnych miejsc pracy dla ludzi zwalnianych z elektrowni atomowej, a tak-

że ludzi, którzy po wybuchu w elektrowni zostali przesiedleni 50 kilometrów od niej do nowego miasta Sławutycz.

Należy także pamiętać, że w ramach „regularnego” programu TACIS dodatkowe 75 milionów euro zostało przeznaczonych na projekty związane z rozwojem alternatywnych źródeł energii.

Nowy plan bezpieczeństwa nuklearnego na lata 2000–2006 (z budżetem na lata 2000–2003 wynoszącym 319 miliony euro) zakłada wspieranie takich obszarów, jak:

1. Promocja efektywnej kultury bezpieczeństwa nuklearnego, szczególnie poprzez wspieranie ciał odpowiedzialnych za sprawy regulacyjne oraz na poziomie elektrowni, m.in. poprzez dostawy niezbędnego sprzętu.
2. Rozwój i wprowadzanie polityki zagospodarowywania odpadów radioaktywnych.
3. Wspieranie inicjatyw międzynarodowych, jak np. inicjatywa G7/EU zamknięcia elektrowni atomowej w Czarnobylu.

W 2000 roku z 53 milionów euro budżetu programu *Bezpieczeństwo nuklearne*: 31,7 miliona euro przypadło Rosji, 3,5 miliona przypadło Ukrainie, 11 milionów przypadło Armenii, 5,8 miliona euro zostało przeznaczone na działania wielonarodowe, a 1 milion euro stanowiła rezerwa.

W Rosji, na przykład, wsparciem objęte są projekty dotyczące neutralizacji odpadów radioaktywnych z paliwa nuklearnego używanego przez rosyjskie łodołamacze w północno-zachodniej części kraju. Wsparcie obejmuje jednak także elektrownie atomowe w Armenii i Kazachstanie. Wsparcie w Armenii skierowane jest na zamknięcie przestarzałej elektrowni atomowej Medzamor (VVER 440/230). Nie jest to łatwe zadanie, gdyż obecnie elektrownia ta jest głównym źródłem zapewniającym wzrost gospodarczy Armenii i musi pozostać czynna do czasu znalezienia alternatywnego źródła energii. Ponieważ pomoc Unii Europejskiej koncentruje się na wspieraniu działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa nuklearnego, w Kazachstanie wsparciem objęta jest elektrownia atomowa Aktau, która otrzymała między innymi nowoczesne urządzenia, a także ogólne wsparcie operacyjne.

Na zakończenie omawiania działania programu TACIS chciałabym dodać, że największe zagraniczne wsparcie finansowe kraje Europy Wschodniej i Azji Środkowej otrzymują właśnie od Unii Europejskiej oraz jej krajów członkowskich. 4,206 miliona euro zostało przyznane w ramach programu TACIS w latach 1991–1999, a kolejne 3,138 miliony euro zostały zapisane w budżecie programu TACIS na lata 2000–2006. W latach 1991–1999 59% pomocy, jaką otrzymały kraje Europy Wschodniej i Azji Środkowej, pochodziło z Unii Europejskiej i jej krajów członkowskich, 22% pochodziło ze Stanów Zjednoczonych Ameryki, 5% z Japonii, a 14% od międzynarodowych instytucji finansowych, w tym m.in. z Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego oraz Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju. Przedstawicielstwa Unii Europejskiej w krajach objętych programem TACIS na bieżąco współpracują z innymi ofiarodawcami w celu koordynacji, a co za tym idzie

lepszego wykorzystania wsparcia udzielanego krajom Europy Wschodniej i Azji Środkowej.

Bibliografia

- Annual Report on the Implementation of the European Commission's External Assistance, Situation at 01.01.2001, 2002, Luxembourg.*
- Common Strategy of European Union of 4 June, 1999 on Russia (1999/414/CSFP).*
- Council Regulation (EC, EURATOM) No 99/2000 of 29 December 1999 concerning the provision of assistance to the partner States in Eastern Europe and Central Asia.*
- Draft Ukraine Indicative Programme, TACIS 2000–2003.*
- European Council Common Strategy on 11 December, 1999 on Ukraine, 1999/877/CFSP.*
- Indicative Programme for the TACIS Cross-Border Co-operation (CBC) Programme, 2000–2003.*
- Report on the Implementation of the European Commission's External Assistance, Situation on 01/01/01, Staff Working Document, European Commission, Europe-Aid Co-operation Office.*
- Russian Federation, TACIS, Initiative Programme 2000–2003.*
- TACIS 2000, Action programme, Russian Federation.*
- TACIS Cross-border Co-operation (CBC), Action Programme 2000.*
- TACIS Nuclear Safety, Action Programme 2000.*
- TACIS Nuclear Safety, Indicative Programme 2000–2003.*
- TACIS Regional Co-operation, Strategic Considerations 2000–2006, Indicative Programme 2000–2003.*
- The European Community External Co-operation Programmes. Policies, Management and Distribution, 1999, Aidan Cox, Jenny Chapman, Overseas Development Institute, London.*
- The European Union and Charnobyl, European Commission, DG External Relations. Ukraine Action Programme 2000.*

A b s t r a c t European Union's Assistance for East European and Central Asian Countries under the TACIS Programme

A

The TACIS (*Technical Assistance for the Central Independent States*) programme, initiated in 1991, was aimed at assisting the economic transformation in 13 countries of East Europe and Central Asia: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Kazakhstan, Kirgistan, Moldavia, Mongolia, Russia, Tadjikistan, Turkmenistan, Ukraine and Uzbekistan.

Initially, the TACIS was only a kind of support given within the framework of technical assistance. However, in the course of twelve years of its functioning, it became a complex system of cooperation of different East European and Central Asian countries with the European Communities, inclusive of political cooperation.

In 1991–1999 the aid under the TACIS programme was granted to the East European and Central Asian countries as support to different areas (defined by the Council Regulation No. 99/2000) in the following proportions: nuclear safety and environment protection (20%), restructuring of the state-owned industry sector and development of the private sector (14%), reform of the government administration, reforms of the social security system and the education system (15%), agriculture and food supply (8%), energy (9%), transportation (7%), telecommunications (1%), consulting and small projects (6%), other such as society democratization programmes (6%), servicing and coordinating the utilization of the TACIS programme funds (14%).

Apart from the above-mentioned main assistance areas, also regional cooperation programmes, with special regard to transborder regional cooperation and

twin-cities programmes, were financed under the TACIS programme. Also, under the impact of the Tshernobyl nuclear plant failure, programmes for nuclear safety improvement in this region of the world were financed within the framework of TACIS. Likewise, funds from the TACIS programme were granted for repairing the ravages of the Tshernobyl tragedy.

As to the utilization of the assistance by individual countries of the region in 1991–2000, the largest share fell to Russia (53%), The second greatest assistance beneficiary was Ukraine (19.2%). The remaining countries received significantly smaller assistance: Armenia (2.5%), Azerbaijan (3.6%), Belarus (2.3%), Georgia (2.7%), Kazakhstan (4.7%), Kirgistan (2.1%), Moldavia (2.6%), Mongolia (1.2%), Tadjikistan (0.3%), Turkmenistan (1.7%), Uzbekistan (4.3%). The budget of the TACIS programme for 1991–1999 amounted to Euro 4,206 million, while for 2000–2006 it is estimated at Euro 3,138 million.